

3. témakör: Az alapnyelvi eredetű igeragozás és az ikes ragozás kialakulása az ősmagyarban

Feladat: „halal nec halaláál holz”

1. Alapnyelvi kiindulás: egyetlen igeragozási paradigma (a későbbi tárgyas ragozás)

– ige + személyes névmás (analitikus szerkezet)

$néz^e + mV_{[pal]}$ 'néz én' > *nézem*

$néz^e + tV_{[pal]}$ 'néz te' > *nézed*

$néz^e + sV_{[pal]}$ 'néz ő' > *nézi* (alapnyelvi szókezdő s eltűnt)

– nem különült el az egyes és a többes szám

– nem különült el az alanyi / tárgyas ragozás, kivéve a 3. személyt: volt ragtalan $néz^e$ alak kijelentő mód, elbeszélő múltban és feltételes módban ($néz^e i \leftrightarrow néz$: ez volt az alapja a későbbi alanyi / tárgyas ragozás elkülönülésének)

– az első esemény az alapnyelvi igealakokban: a névmások raggá válnak (szintetikus szerkezet), ennek oka az első szótagi hangsúly, a névmások nyomatéktalansága (az ősmagyarra ez már lezajlott)

– az első ragkészlet tehát névmási eredetű volt:

-mV

-tV

-iV

– következő esemény az alapnyelvi igealakokban: a -k többesjel megjelenik a személyragokon → elkülönülnek a többes számú igeragok, a -k nélküli, eredeti alakok pedig ettől kezdve csak egyes számban használatosak:

-mVkV

-tVkV

-ikV

2. Az ikes ragozás: kísérlet a tárgy egyértelmű kifejezésére (ősmagyar kor első fele)

– a kialakulás oka:

- az alany és a tárgy morfológiailag azonos (ragtalan), SOV szerkezet
- az alany elmaradhat a mondatból (az igerag azonosítja)
- össze lehet tévesztetni az alanyt és a tárgyat: az SOV mondatban a tárgyat lehet alanyként értelmezni SV mondatok mintájára: *Emberék fa_[tárgy] törik_[T/3] → ~~Emberék~~ fa_[tárgy] törik $\cong$ *Hó_[alany] hull_[E/3] → Fa_[alany] törik_[E/3]**
- az ikes ragozás ragjai ősbibek az alanyi ragozás ragjainál, hiszen akkor alakultak ki, amikor még nem volt alanyi ragozás

-mV *esz^e-m* (az eredeti ragozásból)

-iV *esz^e-l / lat^o-l* (-l és -sz gyakorító képzőből)

-ik *esz^e-ik* (az eredeti ragozás T/3. alakjából i 3. személy +k többesjel)

– tovább nem is fejlődött ez a ragozás, mert megjelent a -t tárgyrag és egy új igeragozási paradigma

3. Az alanyi ragozás kialakulása (ősmagyar kor közepe, második fele)

– a tárgyrag mindent elsöprően kibontakozott

– fejlődésnek indult egy új igeragozási paradigma (ez lesz majd az alanyi ragozás)

– az új ragozás ragjai nem névmási eredetűek, hanem (alapnyelvi) képzők váltottak funkciót és váltak raggá (közben megindult a tövéghangzók lekopása)

$néz^e + k_{[pal]}$ 'nézek' > *nézek*

$néz^e + l_{[pal]}$ 'nézel' > *nézel*

$néz^e + \emptyset$ 'néz' > *néz*; *megy^e + n* > *megyen*

– a ragok:

- k (ősmagyar -k mozzanatos képzőből: *kapkod, nyúlkál*)
-lak/-lek E/2 ~ T/2 tárgyra is utal (-l gyak. képzőből + -k E/1. rag) [ősmagyar kor végefelé]
- l, -sz (-l és -sz gyakorító képzőkből: *emdül – lesz, tesz, vesz* [a -sz/s/z végű igéken -l a személyrag])
- ∅, -n (-n mozzanatos képzőből: *moccan, zörren*)

- muk, -mük (az eredeti ragozásból)
- tok,-tek,-tök (az eredeti ragozásból)
- nak,-nek (E/3. -n ragja + k többesjel)